POTENCIÁL CESTOVNÍHO RUCHU ANTROPOGENNÍCH SLOŽEK KRAJINY V ČESKÉ REPUBLICE

Jaromír Rux, Eva Janoušková, Petr Chalupa

Abstract

The aim of this article is to evaluate the potential of anthropogenic components of landscape sphere for cultural tourism in the Czech Republic by using official statistics. We respect the fact that most monuments are administrated by the state but we also observe the use of the monuments which are administrated by public benefit corporations, churches or business entities.

Keywords: Tourism potential, part of potential, potential of human components, cultural tourism.

Úvod

Podle Výkladového slovníku cestovního ruchu (Zelenka, Pásková, 2002), je potenciál cestovního ruchu definován jako souhrnná hodnota všech předpokladů cestovního ruchu, oceněných obvykle na základě bodovací škály, snižena o zápornou hodnotu negativních faktorů rozvoje cestovního ruchu – zejména o špatný stav složek životního prostředí a konfliktní land-use daného území.

Soubor územních podmínek a předpokladů pro rozvoj cestovního ruchu vytváří složitý multidisciplinární systém. Do systému vstupují:

- aspekty přírodního prostředí,
- hodnoty kulturně-historického dědictví,
- projevy aktuální činnosti lidské společnosti.

Potenciál cestovního ruchu v určité krajině je schopnost krajiny uspokojovat potřeby turistů. Skládá se z:

- potenciálu přírodních složek,
- potenciálu antropogenních složek,
- potenciálu infrastruktury.

Hodnocením potenciálu cestovního ruchu jako výrazu lokalizačních a realizačních předpokladů území pro rozvoj turismu se metodologicky zabývají např. Bartkowski (1977), Warszzyńska (1979), Mariot (1983), v našich zemích Bína (2002), Vystoupil a kol. (2006).

Česká krajina je krásná, ale její konkurenceschopnost v rámci sousedních států je velmi ztížena. Rakušané a Němci mají Alpy, Slováci Tatry, které (podobně jako Krkonoše) zasahují i do Polska. Česká krajina má však velký potenciál kulturních památek. Lokalizaci těchto staveb v krajině ovlivnila jednak tehdejší

technická vybavenost stavitele a dále snaha, aby stavba nějakým způsobem souvisela a ladila s daným místem. (Chalupa, Janoušková, Hübelová, 2013). Proto zkoumání rozmístění potenciálu cestovního ruchu a zejména jeho využití je třeba věnovat soustavnou pozornost.

Kulturní cestovní ruch je vnímán jako samostatná produktová kategorie teprve od konce 70. let. Zpočátku bylo odhadováno, že se týká malé skupiny vzdělanějších a bohatších lidí. V současné době se považuje, v závislosti na typu destinace, 35–70% mezinárodních turistů za kulturní turisty (McKercher in Kesner, L. a kol. 2008).

Seznam světového dědictví

Jako světové dědictví se označují nejruznější kulturní a přírodní památky po celém světě, které byly pro svou unikátnost vybrány organizací UNESCO a přijaty na tzv. „Seznam světového dědictví“. Na tomto seznamu se nacházejí nejruznější budovy, hory, jezera, národní parky i celá města. Podle „Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví“ z roku 1972 jsou smluvní státy, na jejichž území se dané památky nacházejí, zavázány jejich ochranou. Není tedy správné, pokud o nějaké památce říkáme, že je pod ochranou UNESCO. Podle výše uvedeného materiálu můžeme rozlišit hmotné kulturní dědictví UNESCO na památky přírodního dědictví, památky kulturního dědictví anebo památky smíšeného charakteru. Kromě tohoto UNESCO zároveň vede i Seznam památek světového dědictví v ohrožení. Podle Úmluvy se u jednotlivých památek rozlišuje mezi kulturním a přírodním dědictvím.

Za kulturní dědictví jsou považovány:

- památníky (architektonická díla, díla monumentálního sochařství a malířství, prvky či struktury archeologické povahy, nápisy, jeskynní obydlí a kombinace prvků, jež mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy);
- skupiny budov (skupiny oddělených či spojených budov, které mají z důvodu své architektury, stejnorodosti či umístění v krajině výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění či vědy);
- lokality (výtvořiny člověka či kombinovaná díla přírody a člověka a oblasti zahrnující místa archeologických nálezů mající výjimečnou světovou hodnotu z dějinného, estetického, etnologického či antropologického hlediska).

Památky zapsané na seznamu světového dědictví UNESCO v České republice (mapa 1)

1. Historické centrum města Český Krumlov (1992)*
2. Historické centrum města Praha (1992)*

3. Historické centrum města Telč (1992)*
4. Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře (1994)*
5. Historické centrum města Kutná Hora s kostelem sv. Barbory a katedrálou Panny Marie v Sedleci (1995)*
6. Lednicko – valtický areál (kulturní krajina), (1996)*
7. Zahrady a zámek v Kroměříži (1998)*
8. Vesnická historická (památková) rezervace v Holašovicích (1998)*
9. Zámek v Litomyšli (1999)*
10. Sloup sv. Trojice v Olomouci (2000)*
11. Vila Tugendhat v Brně (2001)*
12. Židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči (2003)*

(* rok zápisu na seznam Světového dědictví)

Podrobnější údaje jsou na webových stránkách:

<http://www.unesco-czech.cz/unesco-pamatky/>

<http://en.unesco.org/countries>

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/cr_v_mezinarodnich_organizacich/unesco/ceska_komise_pro_unesco_1.html

Mapa 1: České památky zapsané na seznamu UNESCO

Map 1: Czech monuments inscribed on the UNESCO World Heritage List

Zdroj: http://www.czechunesco.cz/repository/images/obecne/mapa_unesco.jpg

Ochrana kulturních památek v České republice

Základním zákonem, kterým se řídí ochrana kulturních památek na území České republiky je zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči ve znění zákona č. 320/2002 Sb. Kromě Ministerstva kultury je hlavním institucionálním představitelem péče státu Národní památkový ústav (NPÚ), jehož předchůdcem do roku 2002 byl Státní ústav památkové péče a ochrany přírody (SÚPPOP).

K jednomu z jeho zásluh v minulosti patřilo zřízení „Seznamu movitých a nemovitých památek“, zahrnujícího 30 tisíc nemovitých a 50 tisíc movitých památek. NPÚ byl zřízen s účinností od 1. 1. 2003, člení se na generální ředitelství a územní pracoviště NPÚ. Vede Ústřední seznam kulturních památek české republiky.

Nově zřízena byla rovněž Krajská střediska památkové péče. Po roce 1990 došlo ke zřízení 209 městských památkových zón, 61 městských památkových rezervací, 164 vesnických památkových zón, 61 vesnických památkových rezervací a 17 krajinných památkových zón.

Zákon stanovuje kritéria pro zařazení **národních památek** do dvou základních kategorií:

- a) kulturní památka, národní kulturní památka, movitá národní kulturní památka,
- b) památková zóna, městská památková zóna, vesnická památková zóna, památková rezervace, městská památková rezervace, vesnická památková rezervace.

Kulturní památka (KP) je nemovitou nebo movitou věcí, popř. jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších období do současnosti. Kulturní památky jsou zapsány v Ústředním seznamu kulturních památek, který vede NPÚ.

Statut **Národní kulturní památky (NKP)** je nejvyšším stupněm památkové ochrany, jaký Česká republika má. Ty nejstarší byly vyhlášeny v roce 1962 a postupně jejich počet vzrůstal až na dnešních 274 (je mezi nimi i několik movitých památek). Nemovité národní kulturní památky zahrnují především významné městské stavby, prakticky všechny hrady a zámky, areály klášterů a kostelů, (chrám sv. Bartoloměje v Plzni nebo chrám sv. Barbory v Kutné Hoře archeologická naleziště a hradiště, technické stavby, památníky a pomníky. Jako příklady můžeme uvést jen několik z nejvýznamnějších: Pražský hrad, v Brně Špilberk, z hradů Bezděz a Křivoklát, ze zámků Český Krumlov, Konopiště, Žleby, klášterní areál na Strahově, Anežský klášter, Sázavský klášter, Olomouc, hradiště Budeč, aglomerace Mikulčice, z technických staveb Karlův most, koněspřežní železnice České Budějovice aj. Úplně první památkou lidové architektury (a na dlouhou dobu také poslední, která dosáhla toho statutu) je areál Babiččina údolí u Ratibořic, prohlášený již roku 1978.

Movité národní kulturní památky (MNKP) jsou nejčastěji součástí vybavení významných nemovitých památek. Nejvýznamnější z nich jsou bezesporu České korunovační klenoty. Z pokladů literárních památek českých zemí jmenujme alespoň Kodex vyšehradský a nezapomeňme na významná díla malířská, archeologické nálezy i doklady umu českého lidu nového věku jako jsou automobily Tatra apod.

Metodický pokyn MK ČR k vývozu kulturních statků určuje kategorie kulturních statků, které musí být opatřeny povolením pro vývoz. Pokud jde o NKP je nezbytný souhlas vlády ČR.

Podrobnější údaje jsou na webových stránkách:

<http://monumnet.npu.cz/chruzemi/hledani.php>

<http://monumnet.npu.cz/pamfond/hledani.php>

Památkové zóny (PZ) jsou soubory staveb s určeným poměrným zastoupením nemovitých kulturních památek.

Městské památkové zóny (MPZ) jsou části měst, které jsou nějakým způsobem historicky významné. Městskou památkovou zónu vyhláší vyhláškami Ministerstvo kultury České republiky. K zajištění památkové ochrany zóny a jejího historického prostředí, které s architektonickými soubory, jednotlivými nemovitými kulturními památkami, strukturou pozemků, pozemními komunikacemi, vodními plochami, vodními toky, trvalými porosty a realizovanými kompozičními záměry vykazují významné kulturní hodnoty, mohou orgány státní památkové péče při svém rozhodování stanovit podmínky, které omezují stavební a jiné úpravy v zóně.

Vesnické památkové zóny (VPZ) jsou území sídelního charakteru s prokazatelně hodnotným souborem staveb.

Památkové rezervace (PR) jsou území, jejichž charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů.

Městská památková rezervace (MPR) je vybraná část historického jádra města s dochovanými budovami (nebo jejich soubory) a městskou infrastrukturou (kašnami, sochami apod.) bez výrazněji rušivých stavebních zásahů z nové doby, jež je proto na základě podrobného uměleckohistorického průzkumu vhodné chránit. Chráněny jsou nejen jednotlivé stavby, ale i historický půdorys, urbanistická struktura, panorama apod.

Vesnické památkové rezervace (VPR) zahrnují sídla, kde původní urbanistická struktura není narušena. Zahrnují i příměstské enklávy, dělnické kolonie i ucelené soubory staveb jako jsou např. vinohradnické sklepy apod.

Rozložení památek a chráněných území podle jednotlivých krajů uvádí tab.

1. Nejsou v ní zahrnuty kulturní památky, pouze národní kulturní památky.

Tab. 1: Rozložení památek a chráněných území podle jednotlivých krajů

Table 1: The layout of monuments and protected areas by regions

	PR	SC	JC	PL	KV	US	LI	KH	PA	VY	JM	OL	ZL	MS	Celkem
UNESCO	1	1	2	0	0	0	0	0	1	3	2	1	1	0	12
MPR	1	2	7	2	4	5	0	4	3	3	3	2	1	3	40
MPZ	11	34	25	21	11	17	15	20	19	22	12	15	14	19	255
VPR	2	10	16	5	2	3	8	2	1	3	3	1	3	2	61
VPZ	7	26	55	44	8	13	10	13	3	5	9	9	3	6	211
NKP	49	29	38	22	13	14	13	20	14	16	33	13	15	15	304

Zdroj: <http://monumnet.npu.cz>

Zatímco tab. 1 uvádí rozložení potenciálu kulturních památek do jednotlivých krajů, následující tři uvádějí jeho využití. Tab. 2 se týká památek spravovaných státem prostřednictvím Ministerstva kultury a Národního památkového ústavu, jinými rezorty, kraji, obcemi a městy. Tab. 3 se vztahuje k objektům zřizovaným občanskými sdruženími, obecně prospěšnými společnostmi, církvemi atd. Tab. 4 uvádí památkové objekty zřizované podnikatelskými subjekty a podnikateli. Graf 1 znázorňuje porovnání krajů podle výše vybraného vstupného.

Tab. 2: Využití objektů ve správě státu, krajů a obcí (2014)

Table 2: Use of objects in the administration of the state, regions and municipalities (2014)

	Počet		Vybrané vstupné (v tis. Kč) *	Průměrné vstupné na 1 návštěvníka (v Kč) *
	hradů, zámků a ostatních památek	návštěvníků památkových objektů		
PR	10	2624804	411 251,6	156,67
SC	25	1008614	83 724,7	83,00
JC	18	1097512	103 358,2	94,17
PL	17	330263	18 169,4	55,01
KV	5	111018	7 865,8	70,85
US	34	362880	13 832,5	38,11
LI	12	509112	31 958,1	62,77
KH	11	275217	13 415,0	48,74
PA	8	276165	15 020,5	54,38
VY	12	253804	11 611,3	45,74
JM	23	815709	54 269,3	66,53
OL	9	263371	17 051,1	64,74
ZL	10	337223	21 858,5	64,81
MS	10	121469	6 066,7	49,94

* Vstupné nebylo uvedeno za všechny objekty, proto lze považovat údaj pouze za orientační

Zdroj: Šilová, Lindnerová, 2015

Graf 1: Pořadí krajů podle vybraného vstupného do památkových objektů
 Graph 1: Order of regions according paying admission to historic buildings

Zdroj: vlastní zpracování podle Šílová, Lindnerová, 2015

Tab. 3: Využití objektů ve správě občanských sdružení a církví (2014)

Table 3: Use of objects under management of civic associations and churches (2014)

	Počet		Vybrané vstupné (v tis. Kč) *	Průměrné vstupné na 1 návštěvníka (v Kč) *
	hradů, zámků a ostatních památek	návštěvníků památkových objektů		
PR	7	745832	73 880,0	99,05
SC	15	1062335	58 797,2	55,34
JC	5	51872	3 373,3	65,03
PL	4	61569	1 548,6	25,15
KV	x	x	x	x
US	x	x	x	x
LI	2	11288	125,0	11,07
KH	2	32525	1 939,0	59,61
PA	0	0	0,0	0,00
VY	5	39740	1 092,0	27,47
JM	3	262198	1 723,5	6,57
OL	2	1851	82,9	44,78
ZL	x	x	x	x
MS	1	60675	3 121,0	51,43

* Vstupné nebylo uvedeno za všechny objekty, proto lze považovat údaj pouze za orientační.

x Správa památkového objektu nedala souhlas k zveřejnění údajů.

Zdroj: Šílová, Lindnerová, 2015

Na grafu 1 vidíme jasnou prevahu Prahy, Středočeského a Jihočeského kraje. Nevíme, jak velkou roli zde hraje blízkost Prahy. Poměrně vysokou návštěvnost mají kraje Olomoucký a Zlínský, což je zřejmě zásluha památek UNESCO v Olomouci a v Kroměříži.

V tab. 3 vidíme jasnou prevahu dvou krajů ve využití památek občanskými sdruženími a církvemi. Jsou to Praha a Středočeský kraj. Ještě zajímavější je využití památek podnikatelskými subjekty, které dokumentuje tab. 4. Údaje dodaly podnikatelské subjekty pouze z 8 krajů. V čele jsou Královéhradecký, Středočeský a Jihočeský kraj, na posledním 8. místě je Praha (podle oficiálních, ale neúplných údajů).

Tab. 4: Využití objektů ve správě podnikatelských subjektů (2014)

Table 4: Use the objects managed by business entities (2014)

	Počet		Vybrané vstupné (v tis. Kč) *	Průměrné vstupné na 1 návštěvníka (v Kč) *
	hradů, zámků a ostatních památek	návštěvníků památkových objektů		
PR	1	4008	87,0	21,70
SC	10	282107	19 723,3	69,91
JC	13	129148	7 390,6	57,22
PL	x	x	x	x
KV	3	9792	626,5	63,98
US	x	x	x	x
LI	x	x	x	x
KH	9	348908	12 515,6	36,15
PA	4	16542	870,2	52,60
VY	x	x	x	x
JM	x	x	x	x
OL	x	x	x	x
ZL	x	x	x	x
MS	1	138964	2 127,0	15,30

* Vstupné nebylo uvedeno za všechny objekty, proto lze považovat údaj pouze za orientační.

x Správa památkového objektu nedala souhlas k zveřejnění údajů.

Zdroj: Šílová, Lindnerová, 2015

Závěr

Kulturní bohatství ztělesněné památkami, muzejními sbírkami a kulturními tradicemi je nejen neodmyslitelnou součástí většiny českých regionů, měst a mnoha obcí, ale patří také k jejich největším aktivům. Jak ukazují výše uvedená

fakta, má Česká republika má vysoký potenciál antropogenní sféry, což je základní předpoklad pro rozvoj kulturního cestovního ruchu. Obzvláště vysoký je potenciál Prahy, který je srovnatelný s předními evropskými i světovými městy. Praha se potýká s řadou problémů, jako jsou např. nepoctiví taxikáři nebo černí průvodci, kteří kazí práci všech poctivých pracovníků v cestovním ruchu. Cestovní ruch je již dnes jedním z nejvýznamnějších odvětví ekonomiky ČR, avšak rezervy v jeho rozvoji jsou stále obrovské. To platí především o kulturním cestovním ruchu, jehož budoucnost vyžaduje koordinované úsilí majitelů a provozovatelů kulturních zdrojů a komerčních subjektů v cestovním ruchu.

Literatura

- BARTKOWSKI, T. 1977. Wypisy do geografii turystycznej. *Skrypty 111*, AWF, Poznań.
- BÍNA, J. 2002. Hodnocení potenciálu cestovního ruchu v obcích České republiky. *Urbanismus a územní rozvoj* 5, 1/2002, s. 2-11.
- CHALUPA, P. – JANOUŠKOVÁ, E. – HÜBELOVÁ, D. 2013. *Geografie obyvatelstva a sídel pro cestovní ruch*. Jihlava: VŠPJ, 2013.
- KESNER, L. a kol. 2008. *Management kulturního cestovního ruchu* [online]. [cit. 2015-10-07]. Dostupné z: http://www.mmr.cz/getmedia/efcd9671-4737-427b-bab5-1b6be507e800/GetFile10_1.pdf
- MARIOT, P. 1983. *Geografia cestovného ruchu*. Bratislava: Veda, 1983.
- ŠÍLOVÁ, H. – LINDNEROVÁ, V. 2015. *Základní statistické údaje o kultuře v České republice 2014. Kulturní dědictví. I. díl – muzea, galerie a památkové objekty*. [online]. [cit. 2015-10-07]. Dostupné z: http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2013/05/Statistika_2014_I.KULTURNI_DEDICTVI.pdf
- VYSTOUPIL, J. – HOLEŠINSKÁ, A. – KUNC, J. – MARYÁŠ, J. – SEIDENGLANZ, D. – ŠAUER, M. – TONEV, P. – VITURKA, M. – FRANĚK, P. – TITTELBACHOVÁ, Š. 2006. *Atlas cestovního ruchu České republiky*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2006.
- WARSZYŃSKA, J. 1979. Ocena atrakcyjności środowiska geograficznego dla potrzeb turystyki i rekreacji na różnych poziomach i etapach planowania. *Skrypty 116*, AWF, Poznań.
- ZELENKA, J. – PÁSKOVÁ, M. 2002. *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2002.

THE TOURISM POTENTIAL OF ANTHROPOGENIC LANDSCAPE COMPONENTS IN THE CZECH REPUBLIC

Summary

The aim of this paper is to present tourism potential anthropogenic

landscape components in the Czech Republic. Presents monuments registered on the UNESCO World Heritage Site and a National Historic Landmarks. This assesses their potential for tourism. As shown by the above facts, the Czech Republic has a high potential anthropogenic sphere which is an essential prerequisite for the development of cultural tourism. Particularly, the high potential of Prague, which is compatible with the leading European and world cities.

RNDr. PaedDr. Jaromír Rux, CSc.

RNDr. Eva Janoušková, Ph.D.

Prof. PhDr. Petr Chalupa, CSc.

Katedra cestovního ruchu

Vysoká škola polytechnická Jihlava

Tolstého 16, 586 01 Jihlava, ČR

E-mail: jaromir.rux@vspj.cz, eva.janouskova@vspj.cz, petr.chalupa@vspj.cz